Oktatás, képzés a Székelyföldön

DÉZSY KINGA

Csökken a tanuló ifjúság száma a Székelyföldön.

Egy település, térség vagy régió fejlődési lehetőségeit nagymértékben meghatározza az oktatás, képzés színvonala, hiszen a lakosság – ezen belül a munkaerő – általános és szakmai képzettsége előfeltétele a nagyobb termelékenységű és innovatív gazdaságfejlesztésnek.

Az oktatás rendszerének elemzése és fejlesztése esetében a közoktatás és a felsőoktatás markánsan elkülönül egymástól, és eltérő megközelítést igényelnek. Az óvodák, valamint az alap- és a középfokú oktatás alkotja a közoktatás rendszerét, míg a felsőoktatás egy ehhez sok szállal kapcsolódó, de működési feltételeit tekintve önálló rendszert alkot (Perczel Gy., 1996.). A továbbiakban mi is e választóvonal figyelembevételével vizsgáljuk a különböző oktatási formákat. A két rendszer viszont a fentebbiekből kiindulva nem különíthető el mereven egymástól, hiszen a felsőoktatás fejlesztése csak megalapozott alap- és középfokú oktatás mellett történhet, és megfordítva, az alap- és középfokú oktatás fejlesztése nemes kísérlet, de ha nem párosul magasabb szintű szakemberképzéssel és a felsőfokú oktatási intézmények igényeinek tekintetbevételével, kudarchoz vezet.

A közoktatás rendszere

Romániában az állami és a magán oktatási intézmények működését az 1995/84. sz. törvény szabályozza. A törvény értelmében az állami oktatás ingyenes, és úgy kell megszervezni, hogy egyenlő lehetőséget biztosítson minden állampolgárnak, függetlenül szociális helyzetétől, nemétől, nemzetiségétől, politikai hovatartozásától és vallásától.

A román oktatási rendszerben az óvodák, valamint az alsó- és középfokú oktatási intézmények fenntartásáért az önkormányzatok a felelősek. Egyházi tulajdonban levő, illetve magániskolák és -óvodák csak nagyon kevés számban, és inkább a régió nagyobb városaiban találhatók.

A 2000/2001-es tanévben a román állami oktatási rendszer 24 ezer intézményt foglalt magában, amelyből 2367 volt magyar nyelvű vagy magyar szakot is működtető intézmény (Kisebbségek és oktatás Romániában, 2000/2001-es tanév, 2001). Székelyföldön jelenleg 1831 oktatási intézmény működik, amelyből 921 magyar tannyelvű.

Székelyföldnek a romániai magyarság megmaradása szempontjából betöltött kulcsfontosságú szerepét jól jelzi, hogy a romániai magyar tannyelvű oktatási intézmények majdnem fele ebben a régióban működik, és ezen belül közel egynegyedük Hargita megyében összpontosul. A közoktatási intézmények különböző oktatási szintek közötti megoszlását Székelyföld három megyéjében és Románia egészében az 1. táblázat mutatja be. A táblázat adataiból megállapítható, hogy Hargita megyében a legnagyobb a magyar nyelvű oktatási intézmények aránya – közel 85 százalék –, ez ugyanis egyenes következménye annak, hogy a régióban itt a legmagasabb a magyar anyanyelvű lakosság aránya. Kovászna megyében ugyanakkor harmadannyi közoktatási tanintézmény működik, mint Maros megyében, és ez a Hargita megyei értéknek alig haladja meg a felét. Mindez hűen tükrözi a meglévő területi és a velejáró népességbeli különbségeket, ugyanis Kovászna megye az ország legkisebb megyéje.

1. táblázat. A közoktatási intézmények száma a 2000/2001-es tanévben

Intézmény	Románia		Kovászna megye		Hargita megye		Maros megye		Székelyföld	
	összes	magyar	összes	magyar	összes	magyar	összes	magyar	összes	magyar
Óvoda és napközi	10 189	1074	167	107	288	249	423	112	878	468
Elemi iskola	12 686	1136	67	48	136	111	192	62	395	221
Gimnázium			85	46	126	105	242	38	453	189
Speciális iskola			3	0	2	1	2	0	7	1
Líceum és szakközépiskola	1480	157	19	6	37	35	37	1	93	42
Szakiskola			0	0	2	0	2	0	4	0
Posztlíceum			1	0	0	0	0	0	1	0
Összesen	24 355	2367	342	207	591	501	898	213	1831	921

Forrás: Kovászna, Hargita és Maros megye tanfelügyelőségének adatai

2002-ben Székelyföldön 31 tanintézménnyel kevesebb működött, mint az 1998/1999-es tanévben. A közoktatási intézmények száma folyamatos csökkenést mutat az utóbbi négy évben, ami leginkább a tanulók számának hasonló arányú

csökkenésével magyarázható. Kovászna megyében 12-vel kevesebb tanintézményben nyitották meg a 2000/2001-es tanévet, mint 1998-ban, Hargita megyében pedig 14-gyel kevesebb iskolában várták a diákokat. Maros megyében tapasztalható a legkisebb arányú csökkenés, itt csupán öttel csökkent az oktatási intézmények száma ugyanezen idő alatt. A legnagyobb mértékű csökkenés az óvodák és elemi iskolák számában figyelhető meg. A rendelkezésre álló adatokat intézménytípusonkénti bontásban elemezve, elmondható, hogy a vizsgált időszakban 17 óvoda, 19 elemi iskola és egy szakiskola szűnt meg, ugyanakkor a gimnáziumok száma kettővel, a líceumoké pedig néggyel növekedett.

A magyar tannyelvű oktatásban részt vevő diákok arányát a teljes diákszámhoz viszonyítva a 2. táblázat szemlélteti országos viszonylatban és Székelyföld három megyéjében a 2000/2001-es tanév adatait figyelembe véve.

Az állami fenntartású oktatási intézményekben mintegy négymillió diák tanult Romániában a 2000/2001-es tanévben. Az 1992-es népszámlálás adatai szerint a magyar nemzetiségű lakosok aránya az összlakosság 7,8%-át tette ki, a magyar tannyelvű oktatásban részt vevő általános és középiskolai diákok aránya ugyanakkor csak 4,6% volt. Hasonló a helyzet Székelyföldön is, ahol a magyar nemzetiségű lakosság aránya 60,9% míg a magyar nyelven tanulóké csupán 53,5%. A legszembetűnőbb különbséget Maros megye adatai tükrözik, ahol a lakosságnak 41,8%-a magyar, és ezzel szemben magyar nyelven a diákok csupán 30,9%-a tanul.

képzésben pedig 1355 tanuló vesz részt. Feltűnően alacsony és az összes iskolatípus közül a legkisebb a magyar nyelvű mesterképzésben résztvevők aránya, mivel ez mindössze 75 diákot érint, és így alig 18% a részesedésük az összes technikumban tanuló közül.

Az utóbbi négy évben közel tízezerrel csökkent a közoktatási rendszerben tanulók száma, ami az 1998/1999-es tanévhez viszonyítva 5%-os visszaesést jelent. Legszembetűnőbb az általános iskolai tanulók számának csökkenése, aminek következtében számos szakképzett tanító maradhat munkahely nélkül az elkövetkező években. Az elemi és gimnáziumi szintű oktatásban több mint 9000 diákkal kevesebb tanult 2002-ben, mint 1998-ban, ami közel 7,5%-os csökkenést jelent.

Enyhe, 1,5%-os diákszám-növekedés figyelhető meg a líceumi oktatásban, mivel az elméleti líceumok eredményesebben készítik fel a tanulókat az egyetemi felvételi vizsgákra, mint a szakoktatási intézmények. Ez utóbbiakkal megegyezően jelentős mértékű a csökkenés a mesterképzésben résztvevők esetében is – közel 35% –, ami szintén a szakoktatás iránti megcsappant érdeklődéssel magyarázható.

A Romániai Magyar Pedagógus Szövetség által készített felmérések alapján a román oktatási rendszer egyik legnagyobb gondja jelenleg – a reformfolyamat megtorpanása és a centralista törekvések erősödése mellett – az oktatás finanszírozásának átláthatatlansága és szubjektív volta. Az iskolák fenntartói és vezetői nem tudnak hosszabb távra tervezni, még azt sem tudják, hogy mekkora összegből gazdálkodhatnak egy tanév alatt. A meg-

2. táblázat. A közoktatási intézményekben tanuló fiatalok száma a 2000/2001-es tanévben

Megnevezés	Diákszám	Magyar nyelven tanuló diákok	Magyar diákok részaránya (%)	Magyar lakosság részaránya (%)
Románia	4 032 127	187 140	4,6	7,8
Székelyföld	212 541	113 885	53,5	60,9
Kovászna megye	44 282	30 208	68,2	75,2
Hargita megye	62 991	51 125	81,1	84,7
Maros megye	105 268	32 552	30,9	41,8

Forrás: Kovászna, Hargita és Maros megye tanfelügyelőségének adatai; Varga E. Árpád:Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. I, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.

A 2001/2002-es tanévben 211 241 iskolás és óvodás tanul a székelyföldi tanintézetekben, ebből 113 027 gyermek járt magyar tagozatra, és 98 214 volt a román tagozaton tanulók száma. A magyar nyelven tanuló diákok száma tehát csupán 7%-kal több mint a román nyelven tanulóké, és ez jóval kisebb, mint amilyent a lakosság etnikai szerkezete alapján várni lehetne.

Magyar nyelvű óvodába valamivel több mint 25 ezer kisgyermek jár, az általános iskola elemi és gimnáziumi tagozatán pedig közel 65 ezer a magyar tanulók száma A líceumok magyar tannyelvű oktatásában 16 734 diák részesül, míg magyar nyelvű szakmunkásképzésben 5326, magyar nyelven folyó posztliceális

üresedett iskolaigazgatói állások alig negyedének betöltésére nyújtottak be pályázatot, ami azzal magyarázható, hogy a pedagógusi pályán az igazgatói bér sem vonzó, sőt, a jelentkezések alacsony mértéke alapján az igazgatói státusz sem, így kevesen vállalják a sok gonddal járó intézményvezetést.

Felsőfokú oktatási intézmények

1989 előtt Romániában 44 felsőfokú oktatási intézmény működött, ezek közül 13 Erdélyben. A főiskolai-egyetemi képzésben az 1989-ig mesterségesen visszafojtott továbbtanulási szándék kibontakozása robbanásszerű változást okozott, az új

igényeket a meglévő romániai keretek között a '90-es évek közepéig nem tudták kielégíteni. A továbbtanulási helyszín és intézmény kiválasztásában különböző stratégiák alakultak ki. A magyarországi továbbtanulás 1992–93-ig domináns volt a középiskolás elit, illetve a tanulmányaikat 1989 előtt valamilyen okból tovább nem folytatók vagy más, kényszerből választott szakon tanulók körében.

1994-ben évente hozzávetőleg háromezren tanultak román állampolgárként magyarországi felsőoktatási intézményekben. Többségüket az első években ösztöndíjakkal is támogatták, a romániai képzési lehetőségek szűkösségére és a visszatérők társadalmi fontosságára hivatkozva. (EMTE, 2000) A '90-es évek közepétől folyamatosan csökkentették a támogatottak számát, ugyanis világossá vált, hogy a Magyarországon végzettek döntő többsége nem tér haza. Ezek után magyar állami támogatással elsősorban a rész- és posztgraduális képzésben résztvevőket segítették.

Romániában 2001-ig nem jött létre önálló magyar felsőoktatási rendszer, azonban egyes egyetemek már létesítettek magyar nyelvű szakokat. Példaként említhető a Babeș-Bolyai Tudományegyetem (BBTE), amely több mint 50 magyar tannyelvű szakot működtet, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (fogorvosi, gyógyszerészeti stb. szakok), valamint a Színművészeti Főiskola is indított magyar nyelvű szakokat. Ezeken felül 1998–1999 között több székelyföldi városban hoztak létre magyar és román tagozatot működtető főiskolai intézményt.

Az állami egyetemeken tanuló magyar nemzetiségű hallgatók csak csoportokban, nem pedig döntési joggal felruházott, saját költségvetéssel rendelkező, önálló tanszékekbe, illetve karokba, esetleg önálló intézménybe szerveződve tanulhatnak anyanyelvükön. Ilyen körülmények között az anyanyelv státuszát nem törvényesen szavatolt struktúrák őrzik, hanem sokkal inkább személyi nyitottságon, politikai engedményeken alapul mindenkori használhatósága. (Toborzó, 2002). Ezt tovább erősíti, hogy bármely döntés csak a többség képviselőinek jóváhagyásával történhet.

Az anyanyelvi felsőoktatás korlátozásából fakadó hiányok pótlására 2001-ben Csíkszeredában és Marosvásárhelyen nyolc, ideiglenesen engedélyezett szakkal kezdte meg működését az első magyar nyelvű tudományegyetem. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem létrehozásakor egy, az erdélyi magyarság demográfiai, gazdasági és kulturális tagoltságához igazodó, több lábon álló, de egységes felsőoktatási intézmény kialakítását tűzték ki célként.

Románia felsőfokú oktatási tanintézményeiben összesen 382 478 diák tanult 2001-ben, amelyből 23 381 volt magyar nemzetiségű, és közülük csupán 7483 tanult minden tárgyat vagy a tárgyak egy részét anyanyelvén. A 3. táblázat a székelyföldi városokban található felsőfokú oktatási intézményeket és az ott tanuló diákok számát foglalja össze, külön feltüntetve a magyar nyelven tanuló diákok számát is. A 2001/2002-es tanévben a térségben tanuló 11 880 diák közül 3312-en választottak magyar tannyelvű képzést nyújtó intézményt. A magyar nemzetiségű hallgatók közül 2143-an állami, 70-en egyházi és 1099-en magánalapítványi tulajdonban levő intézményben tanultak.

Székelyföld hét városában folyik felsőfokú oktatás: Kovászna megyében Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen, Hargita megyében Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson és Székelyudvarhelyen, Maros megyében pedig Marosvásárhelyen és Nyárádszeredában. A legtöbben, közel kilencezren Marosvásárhelyen végzik egyetemi tanulmányaikat, ugyanis a város a térség egyetlen hagyományokkal rendelkező egyetemi központja. A régióban a magyar nyelven tanulók számát az utóbbi években tovább növelték az állami egyetemek kihelyezett főiskolái, az Erdélyi Magyar Tudományegyetem, valamint a magyarországi intézmények távoktatásos és levelező tagozatos konzultációs központjai.

A térségben működő felsőfokú oktatási intézmények számos területen kínálnak képzési lehetőséget. A Székelyföldön magyar nyelven tanulni vágyók a következő lehetőségek közül választhatnak: a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem általános orvosi, fogorvosi és gyógyszerészeti kara; a Színművészeti Egyetem színművészet, teatrológia és rendezői szaka; a Református Kántor-Tanítóképző gyülekezeti kántor és általános iskolai tanítóképző szaka, vagy a Sapientia Egyetem mechatronika, informatika, számítástechnika, valamint automatizálás és ipari informatika szakjai. Nyárádszeredában a gödöllői Szent István Egyetem kihelyezett kertészettudományi karán folyik magyar nyelvű oktatás.

Csíkszeredában magyar nyelven elvégezhető a BBTE kihelyezett főiskoláján a matematika-informatika szak; a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen az agrárközgazdász, könyvelés és gazdasági informatika, román-angol és vidékfejlesztés szak; a Pro Agricultura Hargitae Alapítvány konzultációs központján keresztül, levelező-távoktatásos képzésben pedig az agrár-közgazdasági, környezetmérnöki és vadgazda-mérnöki szak. Gyergyószentmiklóson a BBTE földrajz-kartográfia szakán, Székelyudvarhelyen a BBTE tanítóképző szakán, valamint a Modern Üzleti Tudományok Főiskola közgazdász-kereskedelem szakán tanulhatnak magyar nyelven a hallgatók. Kovászna megyében Sepsiszentgyörgyön a BBTE főiskoláján menedzsment és közigazgatás karon, a Gábor Dénes Főiskolán informatika szakon, Kézdivásárhelyen pedig ugyancsak a BBTE-hez tartozó tanítóképző szakon részesülhetnek magyar tannyelvű képzésben a diákok.

A felsőfokú képzés expanziójával, a képzési területek bővü-

lésével lehetőség nyílt a tömeges továbbtanulási igények kielégítésére. Megválaszolatlan kérdés azonban, hogy a képzés minősége lépést tud-e tartani a mennyiségi növekedéssel, azaz, ki tud-e alakulni a növekedés, a minőség és a hatékonyság optimuma a román gazdaság mai fejlettségi állapota mellett.

A jövőt tekintve az oktatási rendszer fejlesztése fontos feladat, hiszen a magas színvonalú oktatás a régió húzóágazatává léphet elő, elősegítve az általános gazdasági fellendülést. Tudásalapú társadalmunkban a tudás egyre kelendőbb árucikk. A magas színvonalú oktatás döntően hozzájárulhat Székelyföld gazdasági megerősödéséhez, valamint a közösség megmaradásához, önazonosságának megtartásához. Mindezt figyelembe véve az elkövetkezőkben a legfontosabb cél a közép- és felsőfokú oktatás, képzés minőségének és hatékonyságának növelése, valamint a munkaerőpiac igényeinek megfelelő oktatási kínálat kialakítása.

3. táblázat. A hallgatók száma Székelyföld felsőfokú oktatási intézményeiben, 2002

Intézmény	Település	Hallgatók száma, fő	Magyar nyelven tanuló hallgatók száma, fő	%
Állami intézmények				
Babeș-Bolyai Tudományegyetem	Csíkszereda	98	71	72,4
	Kézdivásárhely	299	299	100,0
	Gyergyószentmiklós	150	90	60,0
	Sepsiszentgyörgy	414	246	59,4
	Székelyudvarhely	292	292	100,0
Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem	Marosvásárhely	2127	1069	50,3
Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola	Marosvásárhely	165	76	46,1
Lucian Blaga Egyetem	Csíkszereda	150	–	–
	Kézdivásárhely	426	–	–
Magán- és egyházi jellegű intézmények				
Református Kántor- Tanítóképző Főiskola	Marosvásárhely	70	70	100,0
Magánalapítványi intézmények				
Sapientia–Erdélyi Magyar Tudományegyetem	Csíkszereda	209	209	100,0
	Marosvásárhely	125	125	100,0
A Pro Agricultura Hargitae Alapítvány	Csíkszereda	245	245	100,0
Gheorghe Barițiu Egyetem	Csíkszereda	90	–	–
Petru Maior Egyetem	Marosvásárhely	3474	–	–
Dimitrie Cantemir Egyetem és Környezetvédelmi alapítvány	Marosvásárhely	3026	–	–
Marosvásárhelyi Népi Egyetem	Marosvásárhely	n.a.	n.a.	
Gábor Dénes Műszaki Informatika Főiskola	Sepsiszentgyörgy	90	90	100,0
Modern Üzleti Tudományok Főiskola	Székelyudvarhely	130	130	100,0
Gödöllői Szent István Egyetem	Nyárádszereda	300	300	100,0
Összesen		11 880	3312	27,9

Forrás: RMDSZ Ügyvezető Elnökség Oktatási Főosztálya, valamint a szerző által gyűjtött adatok.

FORRÁSMUNKÁK

Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem fejlesztési koncepciója. Kolozsvár, 2000, Sapientia Alapítvány.
Ministerul Informațiilor Publice și Ministerul Educației și Cercetării (Tájékoztatási Minisztérium és az Oktatási és Kutatási Minisztérium): Minorități și învățământ în România, Anul școlar 2000–2001 (Kisebbségek és oktatás Romániában, 2000/2001-es tanév). Kolozsvár, 2001, Studium Kiadó.
Institutul Național de Statistică (Országos Statisztikai Hivatal): Anuarul statistic al României – 2001 (Románia statisztikai évkönyve – 2001), 2002.
Institutul Național de Statistică (Országos Statisztikai Hivatal): Statistică teritorială – 2001 (Regionális statisztika – 2001), 2002.
Ministerul Educației și Cercetării, Inspectoratul Școlar al Județului Covasna (Oktatási és Kutatási Minisztérium, Kovászna megye Tanfelügyelősége), 2002.
Ministerul Educației și Cercetării, Inspectoratul Școlar al Județului Harghita (Oktatási és Kutatási Minisztérium, Hargita megye Tanfelügyelősége), 2002.
Ministerul Educației și Cercetării, Inspectoratul Școlar al Județului Mureș (Oktatási és Kutatási Minisztérium, Maros megye Tanfelügyelősége), 2002.
Varga E. Á.: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I., Csíkszereda, 1998, Pro-Print Könyvkiadó.
RMDSZ Ügyvezető Elnöksége, Oktatási Főosztály: Toborzó – Magyar tannyelvű képzés a romániai felsőoktatásban. Kolozsvár, 2002.
Perczel Gy.: Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza, Budapest, 1996, ELTE Eötvös Kiadó.
Tímár Judit és Velkey Gábor (szerk.): A Dél-Alföldi Régió Területfejlesztési koncepciója II. kötet – Helyzetértékelés. Békéscsaba–Kecskemét–Szeged, 1999, MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete.